

Łukasz Cora

Uniwersytet Gdański

ORCID: 0000-0003-0884-9685

**TAJEMNICA ADWOKACKA W POLSKIM
PROCESIE KARNYM – W KIERUNKU
*ATTORNEY-CLIENT PRIVILEGE?***

Wprowadzenie

Pokusa zwalniania z zachowania tajemnicy zawodowej adwokata jest immanentną cechą realizacji funkcji ścigania (oskarżenia), której celem jest zgromadzenie materiału dowodowego pozwalającego na wykrycie i uzyskanie dowodów pozwalających na ukaranie osoby winnej popełnieniu przestępstwa¹. Działalność organów ścigania polegająca na gromadzeniu i wprowadzaniu dowodów do toczącego się procesu karnego ukierunkowana jest zasadniczo na efektywność ścigania. Ingerencja w określone dobro czy interes prawny może za pomocą określonych narzędzi prawnodowodowych odbywać się z różnym stopniem natężenia i intensywności. Realizacja funkcji ścigania nie może oznaczać pełnej dowolności w podejmowaniu przez nie działań oraz wyboru metod i środków. Może ona mieć miejsce wyłącznie na podstawie i w granicach wyznaczonych przez prawo karne procesowe. Dlatego dla ochrony podstawowych praw i wolności człowieka prawo procesowe ustanawia reguły zabraniające przeprowadzaniu dowodów w określonych warunkach lub stwarzające ograniczenia w ich poszukiwaniu i wydobywaniu.

Na tym tle nie dziwi wzmrożona krytyka środowiska adwokackiego art. 180 k.p.k. w zakresie, w jakim przepis ten umożliwi zwolnienie adwokata z obowiązku nieujawnienia poufnych informacji, o jakich dowiedział się, świadcząc pomoc prawną. Pomijając w tym miejscu kwestie gwarancyjnego charakteru przepisu art. 180 § 1 i 2 k.p.k., stwierdzić należy, że pojawiające się co jakiś czas postulaty wyposażenia prokuratura w kompetencje do uchylenia tajemnicy zawodowej adwokata doprowadziłyby nie tyle do osłabienia zakresu jej

¹ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 472.

ochrony, co do faktycznego jej unicestwienia. W konsekwencji umożliwienie nieograniczonego dostępu do tajemnicy adwokackiej organowi realizującemu funkcje oskarżenia i posiadającemu interes w ukaraniu oskarżonego uznać należałoby za rozwiązanie dezaktualizujące znaczenie prawne zasady poufności w relacjach klient–adwokat.

Tajemnica adwokacka należy nie tylko do gwarancji prawidłowej realizacji przeciwstawnej ściganiu funkcji obrony oraz zasady prawa do obrony w procesie karnym. Obok istotnej części składowej prawa do rzetelnego procesu karnego stanowi jeden z konstytutywnych elementów istoty i deontologii zawodu adwokata². Istnienie obowiązku zachowania w tajemnicy informacji uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu zaufania publicznego, szczególnie regulacja odnosząca się do tej sfery na poziomie ustawowym oraz etycznym i deontologicznym wynika z istoty zawodu zaufania publicznego.

Dlatego też z punktu widzenia aksjonormatywnego zagadnieniem dowodowym wywołującym szczególne kontrowersje w płaszczyźnie ścigania karnego jest dopuszczalność uchylenia tajemnicy zawodowej adwokata i przeprowadzenie dowodu z przesłuchania na okoliczności objęte jej zakresem. Dzieje się tak z uwagi na dwie podstawowe kwestie. Po pierwsze, źródeł wątpliwości doszukiwać należy się już w konflikcie naczelnych zasad procesu karnego, do jakiego dochodzi pomiędzy zasadą prawdy materialnej a zasadą prawa do obrony. Położenie akcentu na granice ustaleń dowodowych i przestrzeganie gwarancji praw osoby pociągniętej do odpowiedzialności karnej pozwala zauważyć, że ustawodawca podnosi je do rangi wartości najważniejszych i podstawowych. W celu ich ochrony ustanawia zakazy dowodowe rozumiane jako reguły zabraniające przeprowadzania dowodów w określonych warunkach lub stwarzające ograniczenia w poszukiwaniu, wprowadzaniu i przeprowadzeniu dowodów. Nadając im charakter norm prawnych zabraniających w pewnych okolicznościach i pod pewnymi warunkami ustalania prawdy materialnej, czyni tak z uwagi na prymat szczególnie ważnych i doniosłych interesów państwowych, społecznych i indywidualnych³. Z drugiej strony chodzi o identyfikowanie dopuszczalności przesłuchania adwokata na okoliczności objęte zakresem tajemnicy adwokackiej jako czynności dowodowej ingerującej w szczególnie wrażliwe relacje pomiędzy klientem a adwokatem. W tym zakresie źródeł kontrowersji upatrywać należy zarówno w niweczeniu poufnych relacji łączących adwokata z klientem, potrzeby zagwarantowania rzeczywistej reprezentacji jego interesów procesowych (stworzenia warunków prawidłowego wykonywania obowiązków zawodowych), realizacji prawa do rzetelnego procesu karnego (art. 6 EKPC) oraz prawa do ochrony życia prywatnego (art. 8 EKPC).

² P. Kardas, *Kilka uwag o funkcji i znaczeniu etycznych i deontologicznych standardów wykonywania zawodów prawniczych*, „Palestra” 2014, nr 1–2, s. 48–49.

³ Zob. Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 56–57; M. Cieślak, *Polska procedura...*, s. 328.

Istota tajemnicy zawodowej adwokata na płaszczyźnie *stricte* karnoprocesowej związana jest z obowiązkiem utrzymania niejawnego charakteru wszelkich informacji i treści dokumentów, jakie uzyskał on podczas i w związku z udzielaniem pomocy prawnej. Polega ona z jednej strony na zakazie ujawniania wiadomości objętych jej zakresem, a z drugiej zaś na nakazie podejmowania czynności zapobiegających zapoznaniu się z nimi przez osoby postronne⁴. Dotyczy ona również perspektywy odnoszącej się do obowiązku działania na korzyść klienta oraz niedostarczania organom ścigania dowodów obciążających oskarżonego. Na tle takiego określenia wyznaczników oceny „istotności” tajemnicy zawodowej adwokata podkreślić należy, że funkcją ściśle związanych z nią zakazów dowodowych nie jest ochrona interesów osób, które wykonują zawód adwokata, lecz ochrona osób, które w zaufaniu do publicznoprawnych funkcji tego zawodu powierzają adwokatowi wiedzę o faktach, którymi nie chcą się na ogół dzielić się z innymi osobami, a tym bardziej organami ścigania. Stąd gwarancja zachowania przekazanych informacji w tajemnicy jest substratem wzajemnego zaufania i warunkiem *sine qua non* prawidłowego wykonywania tego zawodu zaufania publicznego⁵. Do zasadniczych wartości, u podstaw których legła tajemnica adwokacka, zaliczyć w związku z powierzeniem adwokatowi świadczenia pomocy prawnej w sprawach karnych należy interes społeczny, który ściśle związany jest z prawidłowym funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości. Nie mniej istotny jest interes korporacyjny adwokatury przejawiający się w rzetelnym wykonywaniu przez jej członków publicznoprawnych zadań zawodu zaufania publicznego⁶. *De lege lata* przesłuchanie adwokata w charakterze świadka na okoliczności objęte zakresem tajemnicy adwokackiej jest dopuszczalne przy kumulatywnym spełnieniu dwóch przesłanek: niezbędności dla dobra wymiaru sprawiedliwości oraz braku możliwości ustalenia danej okoliczności w inny sposób niż za pomocą przesłuchania adwokata. Przesłanki te – mimo uznania przez Trybunał Konstytucyjny

⁴ Zob. M. Rusinek, *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karny*, Warszawa 2007, s. 53.

⁵ W tej kwestii zob. P. Kućma, *Adwokat jako zawód zaufania publicznego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Palestra” 2012, nr 3–4, s. 150–151 i cytowane tam orzecznictwo TK oraz literatura. Zob. też: postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 4 listopada 2010 r., sygn. II AKz 588/10, „Orzecznictwo Apelacji Wrocławskiej, Biuletyn Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu” 2011, nr 3, s. 38. Zakazy wykorzystywania informacji mają swoje źródło w trzech zasadach: zabezpieczenia wykrycia prawdy, zachowania legitymacji do karania i ochrony praw do nieujawniania informacji. Zob. K. Amelung, *Zasady rządzące zakazami wykorzystania dowodów* [w:] *Współczesne problemy procesu karnego i wymiaru sprawiedliwości. Księga ku czci Profesora Kazimierza Marszala*, red. P. Hofmański, K. Zgrzynek, Katowice 2003, s. 26–27. W tym kontekście zauważyć należy, że zakazy wykorzystywania informacji odnajdują swoje uzasadnienie w bezprawnym naruszeniu prawa do ich nieujawniania w wyniku sprzecznego z prawem zbierania informacji chronionych przez obowiązujące prawo.

⁶ A. Kaftal, *Procesowe zagadnienia tajemnicy adwokackiej*, „Palestra” 1970, nr 1, s. 45; T. Skoczek, *Spór o tajemnicę adwokacką*, „Palestra” 1969, nr 2, s. 28.

w wyroku z 2004 r. za mieszczące się w granicach konstytucyjnej proporcjonalności – jak podkreśla się w nauce procesu karnego, zostały sformułowane na tyle nieprecyzyjnie, iż nie pozwalają na jasne i bezsporne zdekodowanie ich znaczenia, utrudniając ich precyzyjne odniesienie do konkretnej sytuacji procesowej⁷.

Dlatego dychotomia normatywna, jaką utrzymuje ustawodawca, a która konsekwentnie podtrzymywana jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, sprowadzająca się do odróżnienia tajemnicy obrończej i nadania jej charakteru bezwzględnej zakazy dowodowego (art. 178 pkt 1 k.p.k.) od adwokackiej (art. 180 k.p.k.) budzi tak daleko idące wątpliwości będące przedmiotem wypowiedzi judykatury i organów samorządu adwokackiego.

Położenie akcentu na kwestię niejednoznacznego sposobu sformułowania i tożsamesości zakresu podstaw, o których mowa w art. 180 § 2 k.p.k., nakazuje z punktu widzenia gwarancyjnego, jak również z uwagi na szczególne znaczenie interesu społecznego rozważyć przyjęcie bezwzględnego charakteru tajemnicy adwokackiej, a co za tym idzie – nadania jej, poprzez zniesienie wskazanej wyżej dychotomii, charakteru bezwzględnej zakazy dowodowego⁸. Zagwarantowanie bezwzględnej (absolutnej) dyskrekcji stosunkowi łączącemu adwokata z jego klientem uznać należy za jedną z podstawowych gwarancji realizacji prawa do obrony. Rzecz bowiem w tym, że adwokat, realizując powierzone mu przez państwo zadania publicznoprawne w zakresie świadczenia pomocy prawnej, powinien mieć całkowitą pewność, że nic, czego dowiedział od swojego klienta, nie tylko w związku z pociągnięciem go do odpowiedzialności karnej nie będzie musiał ujawniać⁹. Stąd dopuszczalność uchylecia obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej skutkująca możliwością wezwania adwokata do składania zeznań w charakterze świadka uznać w konsekwencji należy za *sui generis* przymus działania na jego niekorzyść, a tym samym *lex specialis* względem normy obligującej do działania na korzyść oskarżonego klienta, o której mowa w art. 86 k.p.k. Przekonuje o tym fakt, że uchYLECIE tajemnicy zawodowej i przeprowadzenie dowodu z przesłuchania adwokata, aktualizując obowiązek składania zeznań, sprowadza tę czynność dowodową do wymuszenia dostarczenia dowodu obciążającego klienta. Wyprowadzając wartości, jakimi kierował się ustawodawca, z obowiązujących w systemie prawa karnego procesowego norm, zwrócić należy uwagę, że proces karny jest konfliktem pomiędzy interesem państwa a interesem jednostki w ściganiu karnym¹⁰. Ustawa karnoprosowa, dopuszczając jednak od-

⁷ Tak w tej kwestii wypowiada się L.K. Paprzycki [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013, s. 615. Zob. też: A. Ważny, *Problemy zwolnienia z tajemnicy adwokackiej, dziennikarskiej i lekarskiej w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 10, s. 120.

⁸ M. Rusinek, *Tajemnica zawodowa...*, s. 153.

⁹ M. Czerwiński, *Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej adwokata a uzasadniony interes społeczny*, „Palestra” 2013, nr 11–12, s. 57.

¹⁰ Zob. szerzej: M. Cieślak, *Polska procedura...*, s. 480–482.

stępstwa od zasady prawdy materialnej (np. z uwagi na więzi osobiste łączące świadka z oskarżonym – art. 182, 185 k.p.k. czy przy przestępstwach ściganych na wniosek pokrzywdzonego – np. 279 § 2 k.k.), uznaje, że pewne wartości są na tyle istotne, że przeprowadzenie dowodu na okoliczność pozwalającą obalić domniemanie niewinności musi ustąpić na plan dalszy. Taką wartością jest bez wątpienia ochrona poufnych relacji łączących klienta z adwokatem, a rolą śledczych jest przeprowadzenie takich czynności dowodowych, które prowadząc do dokonania ustaleń faktycznych istotnych z punktu widzenia przyszłego rozstrzygnięcia o odpowiedzialności karnej, nie unicestwiają tej podstawowej gwarancji urzeczywistniającej prawo do obrony.

Istota attorney-client privilege

Z perspektywy aksjonormatywnej zgoła odmienną rangę nadaje się tajemnicy zawodowej adwokata w systemie prawa amerykańskiego uchodzącym za modelowy, gdy chodzi o kontradyktoryjny sposób rozstrzygania sporów przed sądem karnym. Ogólna zasada przywileju adwokat–klient, o którym mowa w regule 502 Federal Rules of Evidence, odnosi się do przywileju klienta w zakresie odmowy ujawnienia i uniemożliwienia jakiegokolwiek innej osobie ujawnienia poufnych informacji przekazywanych w celu ułatwienia świadczenia profesjonalnych usług prawnych na rzecz klienta: 1) pomiędzy klientem lub jego przedstawicielem a prawnikiem klienta lub przedstawicielem prawnika; 2) pomiędzy prawnikiem klienta a przedstawicielem prawnika; 3) przez klienta lub przedstawiciela klienta, lub prawnika klienta, lub przedstawiciela prawnika do prawnika lub przedstawiciela prawnika reprezentującego inną stronę w toczącym się postępowaniu i dotyczącym kwestii wspólnego interesu w tym postępowaniu; 4) pomiędzy przedstawicielami klienta lub pomiędzy klientem a przedstawicielem klienta; 5) pomiędzy prawnikami i ich przedstawicielami reprezentującymi tego samego klienta.

W amerykańskim prawie dowodowym szczególną rolę przypisuje się poufny relacjom adwokata z klientem. Istota *attorney-client privilege* będącego jednym z najstarszych przywilejów w komunikowaniu się sprowadza się do konfidencjonalnego charakteru i szczególnej troski o ochronę wszelkich, tj. zarówno pisemnych, jak i ustnych, form kontaktu klienta z adwokatem. Nadrzędnym celem tego przywileju jest zapewnienie pełnego i szczerego kontaktu pomiędzy adwokatem i jego klientem zabezpieczającego poufny charakter porady prawnej, co ważne – niezależnie od tego, czy reprezentacja procesowa zostanie, czy też nie zostanie zlecona. Przywilej ten opiera się na założeniu, że adwokat musi być w pełni informowany przez klienta o okolicznościach sprawy, co jest warunkiem realizacji jego celów publicznoprawnych. Standard tzw. przywileju adwokackiego skonstruowanego według koncepcji J.H. Wigmore’a osadzony jest na czterech

podstawowych elementach konstrukcyjnych¹¹. Pierwszy dotyczy komunikacji. Przekaz informacji musi wywodzić się z przekonania, że nie będzie on ujawniony. Drugi element dotyczy poufności. Zachowanie tajemnicy jest istotne dla pełnego i właściwego utrzymania relacji między stronami. Po trzecie, relacja ta musi być tego rodzaju, żeby w opinii społeczności była warta wsparcia. Szkoda wyrządzona tej relacji przez ujawnienie przekazu informacji musi być większa niż korzyści wynikające z ich uzyskania dla właściwego przeprowadzenia procesu sądowego.

Uprzywilejowany status przekazu informacji między prawnikiem i jego klientem dotyczy zatem dwóch podstawowych płaszczyzn poufnego charakteru relacji adwokat–klient: z jednej strony przyjętego sposobu komunikacji obrońcy ze swoim klientem, z drugiej zaś stopnia respektowania przez organy sądowe prawa obrońcy do nieujawniania informacji w ramach tajemnicy zawodowej¹². Bez znaczenia jest to, czy chodzi o informacje przekazane adwokatowi przez klienta, czy klientowi przez adwokata. Porozumiewanie się adwokata z klientem może przybrać formę bezpośredniej rozmowy lub wymiany pism (korespondencji). Przywilej ten nie ma charakteru bezwarunkowego (nieograniczonego). Jednym z wyjątków jest brak możliwości powołania się na przywilej adwokacki w sytuacji, w której motywacja klienta w nieujawnianiu informacji nie dotyczy poszukiwania prawnej pomocy od adwokata. Co ważne, charakter konfidencyjny posiadają wszystkie informacje ujawnione adwokatowi przy jednoczesnej intencji nieujawniania ich osobie trzeciej. Podobnie kwestia ta przedstawia się w zakresie dokumentów wytworzonych przez klienta, gdzie status uprzywilejowanych nabywają jedynie wtedy, gdy klient przygotował je specjalnie w celu poinformowania swojego adwokata o zdarzeniach związanych z przedmiotem postępowania karnego.

Obok warunku przekazanie przez klienta informacji prawnikowi w tajemnicy do niezbędnych elementów uzasadniających uznanie przywileju adwokackiego zaliczyć należy: konfidencyjny sposób przekazania adwokatowi informacji z wyłączeniem osób trzecich i zamiaru ich upublicznienia oraz uzyskanie profesjonalnej pomocy prawnej.

Przywilej *attorney-client* jest gwarancją praw klienta, który jest podmiotem uprawnionym do jego przywołania przed sądem. Powinność powołania się na niego przez adwokata aktualizuje się, ilekroć zachodzi taka procesowa konieczność. Obowiązkiem adwokata jest udzielenie klientowi informacji o możliwości powołania się na ten przywilej. Klient lub adwokat, działając w jego imieniu, może zrzec się przywileju adwokackiego, zarówno formułując takie oświadczenie procesowe na rozprawie, jak i poprzez rezygnację ze sprzeciwu wobec zadawanych pytań, na które odpowiedź obejmuje informacje wchodzące w zakres przywileju.

¹¹ W. Stokes Harris Jr., *Evidence – Attorney-Client Privilege – The Identity of the Client*, „Kentucky Law Journal” 1970, vol. 59, issue 1, s. 231–234.

¹² P.R. Rice, *Attorney-Client Privilege: The Enduring Concept of Confidentiality Should Be Abolished*, „Duke Law Journal” 1998, vol. 47, no. 5, s. 852–855.

Jeden z najbardziej istotnych wyjątków przywileju adwokackiego ma zastosowanie w sytuacji, gdy klient wyjawia adwokatowi zamiar (plany) popełnienia przestępstwa czy oszustwa (tzw. *crime-fraud exception*), np. zamierza wykorzystać sfałszowane dokumenty lub zniszczyć dowody przestępstwa. W takiej sytuacji sąd może domagać się od adwokata ujawnienia tego typu informacji¹³.

Adwokat na podstawie reguł przywileju adwokackiego ma obowiązek wyjawienia planowanego przestępstwa jedynie w sytuacji, gdy zostanie o nie zapytany w czasie rozprawy bądź przesłuchania, i to tylko wtedy, gdy strona domagająca się zastosowania wyjątku od przywileju przedstawi odpowiednie ku temu dowody. Ciężar dowodu w takiej sytuacji spoczywa – odwrotnie niż w sytuacji powoływania przywileju – nie na kliencie i jego prawniku, ale na stronie, która domaga się ujawnienia tzw. uprzywilejowanej informacji. Należy jednak zauważyć istotną różnicę. Skoro klient lub jego adwokat powoła się na przywilej, spoczywa na nim obowiązek wykazania, że istnieją warunki do jego przywołania. Adwokat musi więc przedstawić sądowi wszystkie informacje konieczne do tego, aby mógł on zdecydować, czy można uznać powołanie się na przywilej adwokacki za procesowo skuteczne.

Z kolei w prawie anglosaskim (Anglii i Walii) komunikacja między prawnikiem a jego klientem jest poufna i chroniona prawniczym przywilejem zawodowym¹⁴. Tak więc prawnik nie może być zmuszony do zeznawania na temat szczegółów komunikacji z klientem. Prawnicy przywilej zawodowy (*legal advice privilege*) został uznany za przywilej absolutny i nie ma od niego wyjątków, a sąd nie powinien przeprowadzać testu bilansującego, aby zważyć interes klienta w zachowaniu poufności komunikacji oraz interes publiczny w ujawnieniu komunikacji drugiej stronie. W oparciu o orzecznictwo¹⁵ zidentyfikować można cztery zasadnicze elementy przywileju porady prawnej:

- musi istnieć relacja zaufania pomiędzy prawnikiem a klientem (sama poufna komunikacja lub dokument nie wystarczą),
- przywilej ma charakter bezwzględny – nie może zostać unieważniony przez interes publiczny; klient może się go zrzec i może być on uchylony przez ustawę,
- przywilej nadaje osobie uprawnionej prawo do odmowy ujawnienia lub zezwolenia na usunięcie poufnej informacji lub dokumentu,
- tajemnica porady prawnej może pokrywać się z tajemnicą procesową.

Przywilej procesowy (*litigation privilege*) obejmuje również pewne powiązane dokumenty lub przedmioty, które zostały stworzone lub powołane do życia w wyłącznym lub dominującym celu przygotowania się do sporu sądowego. Spór

¹³ Zob. C. Kulesza, *Obrona w sprawach karnych skarbowych i gospodarczych w procesie amerykańskim* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011, s. 317–333.

¹⁴ G.C. Hazard Jr., *An Historical Perspective on the Attorney-Client Privilege*, „California Law Review” 1978, no. 66, s. 1061–1069.

¹⁵ *Three Rivers District Council and Others vs Governor and Company of the Bank of England* [2004] UKHL 48 per Lord Scott of Foscote; *R. vs Derby Magistrate Court* [1996] AC 487, 507, 508.

sądowy musi być w toku lub rozważany; komunikacja musi być dokonywana w wyłącznym lub dominującym celu prowadzenia tego sporu; spór sądowy musi być kontrydiktoryjny¹⁶.

Z kolei zgodnie z przepisami działu 10 Police and Criminal Evidence Act (PACE) z 1984 r. *przedmioty objęte tajemnicą adwokacką* oznaczają:

- komunikację pomiędzy profesjonalnym doradcą prawnym a jego klientem lub jakąkolwiek osobą reprezentującą jego klienta, dokonywaną w związku z udzielaniem klientowi porady prawnej,
- korespondencję pomiędzy zawodowym doradcą prawnym a jego klientem lub jakąkolwiek osobą reprezentującą jego klienta lub pomiędzy takim doradcą lub jego klientem lub jakimkolwiek przedstawicielem a jakąkolwiek inną osobą, prowadzoną w związku z postępowaniem sądowym lub w jego ramach oraz do celów takiego postępowania,
- przedmioty załączone do takich komunikatów lub do których się w nich odnosi, a które zostały sporządzone w związku z:
 - udzielaniem porad prawnych lub
 - postępowaniem sądowym lub w jego ramach i do celów takiego postępowania¹⁷.

Podsumowanie

Mając na uwadze istniejącą *de lege lata* w polskim procesie karnym niespójność aksjologiczną w zakresie dychotomicznego charakteru tajemnicy adwokackiej (obrończej i zawodowej), zwrócić należy uwagę, iż dalsze utrzymywanie takiego stanu rzeczy nie pozostaje indyferentne w perspektywie oczywistej potrzeby zwiększenia kontrydiktoryjności przebiegu procesu karnego. Sąd, podejmując decyzję o uchyleniu tajemnicy zawodowej, będzie w oczywisty sposób wspierać w zbieraniu dowodów organy ścigania. Skoro bowiem intencją ustawodawcy – mimo odejścia od modelu kontrydiktoryjnego – jest, aby sąd pomimo przysługującej mu inicjatywy dowodowej z urzędu miał rozstrzygać o odpowiedzialności karnej na podstawie dowodów przeprowadzonych zasadniczo przez strony, to utrzymanie względnego charakteru tajemnicy, o której mowa w art. 180 § 2 k.p.k., trudno w tej perspektywie uznać za trafne i w pełni uzasadnione. Dlatego też *de lege ferenda* zmiana normatywnego ukształtowania tajemnicy zawodowej adwokata jako bezwzględnego zakazu dowodowego pozwoliłaby nie tylko na eliminację oczywistego konfliktu interesów (adwokat–klient), ale również na uniknięcie zarzutu braku neutralności i uwikłania się w spór ze strony sądu.

Przede wszystkim zauważyć należy, że rozpatrywane zagadnienie dotyczy kolizji dwóch obowiązków – zachowania dyskrecji z dostarczaniem dowodów

¹⁶ A.L.-T. Choo, *Evidence*, Oxford 2021, s. 209.

¹⁷ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/section/10> (8.07.2022).

dla toczącego się postępowania¹⁸. Innymi słowy – chodzi tu o rozstrzygnięcie, jakie wartości mają znaczenie podstawowe. Czy pierwszeństwo przyznać należy obowiązkowi poszukiwania i ustalenia prawdy, czy też prymat należy się zasadzie zaufania państwa i klienta do adwokata jako zawodu zaufania publicznego?

Skoro poszukiwanie prawdy materialnej powinno uwzględniać stopień intensywności ingerencji w określone dobro istotnie społecznie, to obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej adwokata, zwłaszcza w perspektywie niejasno sformułowanych w art. 180 § 2 k.p.k. przesłanek dopuszczalności jego uchylenia, uznać należy za wartość wyższego rzędu niż potrzeba poszukiwania dowodów umożliwiających trafne rozstrzygnięcie w sprawie. I choć zasadniczemu osłabieniu uległa zasada kontradiktoryjności, która poprzez zwiększenie rzeczywistej aktywności dowodowej sądu ponownie stała się drugoplanową metodą dochodzenia do prawdy, to tajemnica zawodowa adwokata powinna z uwagi na swoją specyfikę uzasadniać *ratio legis* poszerzenia jej przewagi nad wymogami dochodzenia do prawdy.

Udzielając odpowiedzi na trzy zasadnicze pytania co do dopuszczalności stopnia ingerencji w sytuację prawną jednostki w poufnych stosunkach z adwokatem, podkreślić należy, że zasada proporcjonalności stawia przed ustawodawcą z jednej strony „wymóg stwierdzenia rzeczywistej potrzeby dokonania w danym stanie faktycznym ingerencji w zakres prawa bądź wolności jednostki. Z drugiej strony winna być rozumiana jako wymóg stosowania takich środków prawnych, które będą skuteczne, a więc rzeczywiście służące realizacji zamierzonych przez prawodawcę celów. Ponadto chodzi tu o środki niezbędne, w tym sensie, że chronią określone wartości w sposób, bądź w stopniu, który nie mógłby być osiągnięty przy zastosowaniu innych środków. Niezbędność to również skorzystanie ze środków jak najmniej uciążliwych dla podmiotów, których prawa lub wolności ulegną ograniczeniu”¹⁹. Spełnienie powyższych postulatów wymaga bliższej analizy w każdym konkretnym przypadku ograniczenia prawa lub wolności, w szczególności przez skonfrontowanie wartości i dóbr chronionych daną regulacją z tymi, które w jej efekcie podlegają ograniczeniu, jak również przez ocenę metody realizacji ograniczania. Stąd uznać należy, że regulacja, o której mowa w art. 180 § 2 k.p.k., poprzez zastosowanie dowodowych czynności poszukiwawczych w kancelarii adwokackiej, choć jest w stanie doprowadzić do zamierzonych przez nią skutków (pozyskania dowodów na potrzeby toczącego się procesu), nie spełnia z uwagi na wątpliwe uregulowanie przesłanek uchylenia obowiązku zachowania tajemnicy adwokackiej kryterium konieczności. Tym samym nie jest ona niezbędna dla ochrony interesu, z którym jest powiązana. Ustawodawca nie wykazał

¹⁸ M. Rusinek, *Tajemnica zawodowa...*, s. 178.

¹⁹ Por. wyrok TK z dnia 22 września 2005 r., sygn. K 1/05, OTK-A ZU 2005, nr 8, poz. 93; wyrok TK z dnia 11 lutego 2008 r., sygn. K 34/06, OTK ZU 2008, nr 1, poz. 2; wyrok TK z dnia 29 czerwca 2001 r., sygn. K 23/00, OTK ZU 2001, nr 5, poz. 124.

bowiem niezbędności ingerencji ustawodawcy w sferę relacji klient–adwokat, w szczególności w odniesieniu do dobra (trafnej reakcji karnej), którego ochrona stała się przesłanką ingerencji. Dopuszczalność uchylenia zawodowej tajemnicy adwokata i prowadzenia wskazanych czynności procesowych w kancelarii adwokackiej nie pozostaje też w proporcji do ciężarów nakładanych przez nią na obywatela.

W świetle konstytucyjnej zasady proporcjonalności nie ulega wątpliwości, iż w ramach procesu karnego chodzi o dobra o szczególnej wartości dla jednostki ludzkiej, takie jak wolność osobista, prywatność itp. Stąd dla dopuszczalności posługiwania się nimi w procesie karnym najistotniejsze znaczenie posiadają dwie klauzule przewidziane w przepisie art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Są to: klauzula porządku publicznego i ochrona wolności i praw innych osób. W konsekwencji nie tylko dopuszczalność przesłuchania adwokata na okoliczności objęte zakresem jego poufnych relacji z klientem, ale także wykorzystanie dowodów zdobytych w wyniku np. zatrzymania rzeczy, przeszukania oraz kontroli lub utrwalania rozmów w kancelarii adwokackiej, godząc w istotne wartości społeczne, uznac należy za bezwzględnie niedopuszczalne.

Bibliografia

- Amelung K., *Zasady rządzące zakazami wykorzystania dowodów* [w:] *Współczesne problemy procesu karnego i wymiaru sprawiedliwości. Księga ku czci Profesora Kazimierza Marszala*, red. P. Hofmański, K. Zgryzek, Katowice 2003.
- Choo A.L.-T., *Evidence*, Oxford 2021.
- Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984.
- Czerwiński M., *Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej adwokata a uzasadniony interes społeczny*, „Palestra” 2013, nr 11–12.
- Gardocka T., *Procesowe pozbawienie wolności a Konstytucja RP* [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. P. Hofmański, Warszawa 2010.
- Harris Stokes W. Jr., *Evidence – Attorney-Client Privilege – The Identity of the Client*, „Kentucky Law Journal” 1970, vol. 59, issue 1.
- Hazard G.C. Jr., *An Historical Perspective on the Attorney-Client Privilege*, „California Law Review” 1978, no. 66.
- Kaftal A., *Procesowe zagadnienia tajemnicy adwokackiej*, „Palestra” 1970, nr 1.
- Kardas P., *Kilka uwag o funkcji i znaczeniu etycznych i deontologicznych standardów wykonywania zawodów prawniczych*, „Palestra” 2014, nr 1–2.
- Kućma P., *Adwokat jako zawód zaufania publicznego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Palestra” 2012, nr 3–4.
- Kulesza C., *Obrona w sprawach karnych skarbowych i gospodarczych w procesie amerykańskim* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tyłmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011.
- Kwiatkowski Z., *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005.
- Rice P.R., *Attorney-Client Privilege: The Enduring Concept of Confidentiality Should Be Abolished*, „Duke Law Journal” 1998, vol. 47, no. 5.
- Rusinek M., *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym*, Warszawa 2007.

Skoczek T., *Spór o tajemnicę adwokacką*, „Palestra” 1969, nr 2.

Ważny A., *Problemy zwolnienia z tajemnicy adwokackiej, dziennikarskiej i lekarskiej w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 10.

Streszczenie

Artykuł odnosi się do zagadnienia tajemnicy adwokackiej w polskim procesie karnym. Autor krytycznie ocenia aktualne rozwiązanie bazujące na dychotomii tajemnicy obrończej i adwokackiej, wskazując na podstawowe problemy normatywne i aksjologiczne związane z osłabieniem poufnej relacji adwokat–klient opartej na wzajemnym zaufaniu. W dalszej części odnosi się do przywileju klient–adwokat, który jest jego zdaniem o wiele bardziej gwarancyjny, mając w szczególności na uwadze szczególną relację łączącą adwokata z klientem. Całość wyводу kończą wnioski, w których autor wskazuje na nieproporcjonalność obowiązujących rozwiązań w zakresie możliwości uchylecia tajemnicy adwokackiej i przesłuchania adwokata w charakterze świadka.

Słowa kluczowe: zaufanie, adwokat, proces karny, tajemnica adwokacka

ATTORNEY-CLIENT PRIVILEGE IN POLISH CRIMINAL PROCEEDINGS – TOWARDS AN ATTORNEY-CLIENT PRIVILEGE?

Summary

The article refers to the issue of attorney-client privilege in Polish criminal proceedings. The author critically evaluates the current solution based on the dichotomy of defence secret and advocacy secret, pointing to basic normative and axiological problems connected with weakening of confidential attorney-client relationship based on mutual trust. In the following part, he refers to the attorney-client privilege, which is, in his opinion, much more guaranteeing having in particular in mind the special relationship between the advocate and the client. The whole argument ends with conclusions in which the author points out the disproportionate nature of the existing solutions regarding the possibility of waiving attorney-client privilege and questioning an advocate as a witness.

Keywords: confidence, lawyer, criminal trial, legal professional privilege